

KOMPENDIUM WIEDZY

dotyczące szkolenia pt. „Działalność na rzecz społeczności lokalnej. Animacja lokalna.”

Warszawa, 13.09.2023 r.

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

Kompendium wiedzy dotyczące szkolenia pt. „**Działalność na rzecz społeczności lokalnej. Animacja lokalna**” zostało opracowane przez Elżbietę Nobis na podstawie treści zawartych w:

1. Bąbska B., Jordan P., Dudkiewicz M., Mendel M., Popłońska-Kowalska M., Organizowanie społeczności lokalnej – refleksyjny praktyk. Poradnik I, T. Kaźmierczak, wyd. CAL, Warszawa 2014.
2. Bąbska B., Rymsza M., Organizowanie społeczności lokalnej – metodyka pracy środowiskowej. Poradnik II, wyd. CAL, Warszawa 2014.
3. Bąbska B., Dudkiewicz M., Jordan P., Kazimierczak T., Kozdrowicz E., Mendel M., Popłońska-Kowalska M., Rymsza M., Skrzypczak B., Model środowiskowej pracy socjalnej/organizowania społeczności lokalnej,
http://www.osl.org.pl/wp_x005F_x0002_content/uploads/2014/12/Model_OSL1.pdf.
4. Boryczko M., Dunajska A., Marek S., Praca socjalna w środowisku lokalnym, wyd. Difin, Warszawa 2020.
5. Człowiek w przestrzeni lokalnej – dobre praktyki wspierania rozwoju, aktywizacji i integracji społecznej, (red.) A. Szczurek-Boruta, B. Chojnacka-Synaszko, J. Suchodolska, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2014.
6. Dudkiewicz M., Bąbska B., Skowrońska A., Organizowanie społeczności lokalnej – usługa społeczna. Poradnik III, wyd. CAL, Warszawa 2014.
7. Green M., Moore H., J. O’Brien, Rozwój społeczności w oparciu o zasoby, wyd. CAL, Warszawa 2013.
8. Organizowanie społeczności. Modele i strategie działania, (red.) K. Wódz, B. Kowalczyk, Warszawa 2014.

Spis treści:

1. Organizowanie społeczności lokalnej – umocowanie prawne.
2. Założenia modelu organizowania społeczności lokalnej.
3. Metodologia organizowania społeczności lokalnej i prowadzenia animacji lokalnej.
4. Sylwetka animatora.
5. Współpraca animatora ze społecznością lokalną, instytucjami, osobami i podmiotami ekonomii społecznej.
6. Rozwój ekonomii społecznej w społeczności lokalnej.
7. Korzyści dla społeczności lokalnej, instytucji, osób, podmiotów.

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

Organizowanie społeczności lokalnej – umocowanie prawne

Miejsce organizowania społeczności lokalnej we współczesnej polityce społecznej w Polsce reguluje ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (Dz.U. 2019 poz. 1818). Przepisy te weszły w życie 1 stycznia 2020 r. Niniejsza ustawa powołuje stanowisko **organizatora społeczności lokalnej**.

Założenia modelu organizowania społeczności lokalnej

Wg Barbary Szatur – Jaworskiej "organizowanie środowiska lokalnego jest działalnością mającą na celu wspomaganie rozwoju całego środowiska i tworzących je ludzi, m. in. poprzez wspieranie społecznej aktywności, upowszechnianie pożądanych wzorów, zaspokajanie potrzeb i stosunków społecznych, oddolne organizowanie inicjatyw samopomocowych itp.". **Natomiast Wikipedia podaje**, że OSL to model środowiskowej pracy socjalnej pozwalający *w praktyce, systemowo podejmować działania aktywizujące i usamodzielniające, pomagające osobom wykluczonym i całym społecznościom na nowo włączyć się do życia społecznego.*

OSL to trzecia metoda pracy socjalnej. Jest sposobem na aktywizowanie społeczności lokalnej poprzez budowanie oddolności i empowermentu.

Model jest skierowany do środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym bądź wykluczonych społecznie, jak również do środowisk, w których występuje duże skupienie wyzwań społecznych.

Założenia OSL:

- pomoc finansowa nie jest wystarczającą formą wsparcia dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej,
- wzmocnienie/wyposażenie w kompetencje społeczne jest elementem poprawiającym jakość życia,
- odkrycie i wykorzystanie potencjałów społeczności lokalnej (indywidualnych, grupowych, lokalnych) pozwala budować poczucie własnej wartości i sprawstwa, a w szerszej perspektywie uruchamia proces zmiany i wpływa na rozwój społeczności lokalnej,
- aktywizacja, edukacja i animacja mieszkańców pozwoli wprowadzić długofalową zmianę, która z kolei zminimalizuje, a nawet zapobiegnie nawracaniu wyzwań społecznych, które dotyczą danej społeczności,
- stworzenie sieci współpracy ze społecznością lokalną jest istotnym elementem wspierania jej i utrzymywania efektów zmiany.

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

Metodologia organizowania społeczności lokalnej i prowadzenia animacji lokalnej

Diagnoza - proces badania oraz analizy sytuacji w danej społeczności, zarówno pod względem potrzeb i problemów, jaki i jej potencjału. Jest punktem wyjścia, służy do monitorowania przebiegu działań i oceny ich skuteczności oraz efektywności. Proces diagnozy opiera się na badaniu i działaniu, a organizator jest jednocześnie badaczem i narzędziem zmiany społecznej.

Aktywizacja - budowanie sieci powiązań, rozwijanie wzajemnych kontaktów oraz włączanie przedstawicieli społeczności lokalnej we wspólne działania. Wiąże się z mobilizowaniem ludzi do zaradności indywidualnej i zbiorowej, wyzwaniem oraz wzmacnianiem ich potencjału rozwojowego. Celem aktywizacji jest doprowadzenie do życiowego usamodzielnienia mieszkańców oraz zaspakajania potrzeb indywidualnych i zbiorowych.

Integracja - prowadzenie działań ukierunkowanych na scalenie elementów wchodzących w skład danej społeczności w spójną całość oraz łączenie danej społeczności z szerszymi strukturami (osiedle, dzielnica, gmina). Proces integrowania jest związany z kreowaniem wspólnych wartości, wzorców do działania, uzgadnianiem poglądów, uwspólnieniem interesów i powoływaniem do życia wspólnych instytucji.

Edukacja (nieformalna i pozaformalna) - działania ukierunkowane na zwiększanie wiedzy i umiejętności członków społeczności lokalnej, pobudzanie ich aktywności, kształtowanie kreatywności, samodzielnego myślenia, odpowiedzialności oraz podmiotowości poszczególnych osób i grup oraz społeczności jako całości.

Przeprowadzenie diagnozy wymaga doboru i wykorzystania odpowiednich metod (jakościowych i ilościowych) i narzędzi.

Metoda badawcza to o powtarzalny sposób postępowania badawczego, czyli zbierania, przetwarzania, analizy oraz interpretacji danych.

W OSŁ wyróżniamy metody: obserwacyjne, dialogowe, biograficzne, niereaktywne, wizualne.

Techniki badawcze to zespół czynności, które są związane ze sposobami przygotowania oraz przeprowadzenia badań.

Przykłady technik badawczych: ankieta, wywiad, analiza dokumentów, dane statystyczne.

Każde badanie jest obarczone ryzykiem błędów badawczych, a te najczęściej wynikają z:

- **błędów obserwacji** (nieostrzeżenie pewnych cech lub dostrzeżenie nieistniejących, postrzeżenie objawów w zmienionej jakościowo lub ilościowo postaci),
- **błędów rozumowania** (nieodróżnianie mało istotnych elementów, błąd fałszywej przyczyny, błędy atrybucji, nieprawidłowe odczytywanie objawów),

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

- **etykietyzowania** (np. „środowisko patologiczne”, „margines społeczny” na podstawie wyrwykowych informacji lub pozyskanych opinii nieobiektywnych informatorów. Ukierunkowuje to sposób myślenia o ludziach i zjawiskach i skutkuje niedostrzeganiem potencjału diagnozowanych środowisk),
- **błędów technicznych** (źle skonstruowane lub dobrane narzędzia badawcze).

Na co zwrócić uwagę planując i przeprowadzając diagnozę:

czas, zróżnicowane metody i techniki, rozmowy z mieszkańcami, osobami związanymi ze społecznością, osobami funkcyjnymi, gośćmi społeczność, diagnoza w OSL ma charakter ciągły.

Diagnoza uwzględnia:

- strukturę socjodemograficzną (liczba mieszkańców, wiek, płeć, wykształcenie, sytuacja materialna, stan zdrowia itp.),
- strukturę geograficzną (granice, podziały administracyjne, zagospodarowanie przestrzenne, dostęp do infrastruktury społecznej, stan środowiska naturalnego),
- zestawienie problemów społecznych dotyczących całą społeczność lub podmioty wchodzące w jej skład,
- sytuację społeczno-kulturową (historia, tradycje lokalne, wartości, lokalne autorytety, instytucje/organizacje, konflikty itp.),
- lokalne układy polityczne.

Z informacji zebranych podczas diagnozy sporządza się dokument (formę raportu), który może przyjąć postać **mapy zasobów i potrzeb** bądź **planu rozwoju społeczności lokalnej** (w przypadku CUS). Niniejszy dokument zawierać powinien kluczowe informacje pozwalające nadać kierunek działań prowadzonych ze społecznością. Szczególne znaczenie ma tu uwzględnienie zasobów, którymi dysponuje społeczność i deficytów, które ją dotyczą. Ponadto rzetelne określenie przestrzeni, które są wskazywane przez mieszkańców społeczności jako te najściślej działające, wymagające wsparcia, poprawy, reakcji pozwoli podejmować i kierować działania adekwatnie do ich potrzeb.

Podczas przeprowadzenia diagnozy warto zwizualizować sobie przestrzeń, w której funkcjonuje społeczność, aby łatwiej było dostrzec i zrozumieć, z jakimi wyzwaniami może się ona borykać, bądź też zweryfikować, czy to, co naszym zdaniem jest trudnością/wyzwaniem, według mieszkańców również nim jest.

Wszelkie działania OSŁ są organizowane:

- w odpowiedzi na potrzeby społeczności,

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

- z udziałem mieszkańców na każdym etapie realizacji,
- partycypacyjnie.

Pracując animacyjnie ze społecznością lokalną **bazujemy na relacjach**. Należy je rozpatrywać w 5 obszarach: jednostki, świata materialnego (naturalny i wytworzony przez człowieka), lokalnych stowarzyszeń, zrzeszeń, grup nieformalnych itp., lokalnej ekonomii, lokalnego biznesu, instytucji, samorządu itp.

Jak budować relacje, żeby obudzić społeczność?

- dać czas, stwarzać okazje do spotkań, być cierpliwym, mieć chęć i umiejętność słuchania, stwarzać okazje i bezpieczną przestrzeń do rozmów, stale zachęcać mieszkańców do utrzymywania kontaktów, stale poszukiwać zasobów w mieszkańcach i je im uświadamiać, skoncentrować się na potrzebach społeczności, być uważnym.

Narzędzia w OSŁ

Osiowe

Społeczność terytorialna, czyli zamieszkująca wspólne terytorium. Ze względu na usytuowanie, skalę występujących problemów społecznych oraz niezaspokojonych potrzeb mieszkańców można określić je jako społeczności marginalizowane lub zagrożone wykluczeniem, w tym szczególnie brane są pod uwagę społeczności blokowisk, bloków socjalnych, terenów przemysłowych i popegeerowskich.

Społeczność (grupa) kategorialna, czyli podmiot, który ze względu na szczególnie trudną sytuację życiową, dysfunkcje lub ograniczenia wymaga „niestandardowego” podejścia. Szczególnie uwzględnia się tu grupy takie, jak: dzieci, młodzież, seniorzy, osoby niepełnosprawne. Istotne w tym zakresie jest postrzeganie tych grup w kontekście całego środowiska lokalnego.

Wspierające

Grupy w społeczności lokalnej są podstawową formą aktywności społecznej, a jej działania dają lepsze efekty niż aktywność jednostek. Rodzaje grup w społeczności lokalnej: edukacyjne, samopomocowe, obywatelskie, profesjonalne grupy wsparcia.

Wydarzenia lokalne są elementem aktywizacji mieszkańców, poprzez angażowanie ich na każdym etapie realizacji wydarzenia. Mają charakter edukacyjny. Katalog wydarzeń lokalnych jest bardzo szeroki (np. piknik, mecz, wystawa, spotkania z okazji świąt).

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

Kampanie społeczne mają na celu edukację i uwrażliwienie jej odbiorców na określone zjawiska, sytuacje, osoby. Są kierowane do szerokiej grupy odbiorców (np. ogół mieszkańców danej społeczności, osiedla).

Partnerstwo lokalne jest formą współpracy pomiędzy mieszkańcami a przedstawicielami lokalnych podmiotów. Celem partnerstwa jest pobudzenie lokalnych zasobów w proces wywoływania pozytywnej zmiany w społeczności lokalnej.

Wolontariat, czyli bezpłatne, dobrowolne ochotnicze i świadome działanie wykonywane na rzecz innych (poza rodziną, przyjaciółmi, znajomymi) w sposób stały lub okazjonalny.

Rzecznictwo i informacja obywatelska mają na celu zwrócenie uwagi na sprawy społeczności marginalizowanych oraz wyposażenie mieszkańców tychże społeczności w niezbędną informację, co może znacząco wpłynąć na poprawę ich funkcjonowania.

W pracy ze społecznością lokalną wykorzystuje się również **koalicje**, które mają charakter grup roboczych i są powoływane na okoliczność rozwiązania jakiejś trudności zaistniałej w społeczności, do której pokonania społeczność potrzebuje wsparcia z zewnątrz (załatwienie sprawy leży poza kompetencjami mieszkańców). Po osiągnięciu celu koalicja zostaje rozwiązana. Przykład: koalicja na rzecz bezpieczeństwa.

Sylwetka animatora

Organizator społeczności lokalnej w swoich działaniach wchodzi w trzy role:

- **animatora lokalnego** – OSŁ-owiec podejmuje kroki, aby rozwijać i wzmacniać społeczność w budowaniu przez nią mechanizmów współpracy i współdziałania,
- **organizatora sieci społecznych** – OSŁ-owiec buduje relacje społeczne na linii: mieszkańcy – mieszkańcy, mieszkańcy – osoby funkcyjne, organizator – mieszkańcy, organizator - osoby funkcyjne,
- **lokalnego planisty** – OSŁ-owiec projektuje/jest włączany w lokalne działania i programy, które służą zaspokajaniu potrzeb członków społeczności.

Na co zwrócić uwagę pracując ze społecznością lokalną?

- podążać za społecznością, jej potrzebami,
- nie dawać gotowych rozwiązań,
- nie przyspieszać procesu, który w niej zachodzi,
- powstrzymać się od narzucania własnych rozwiązań,
- być gotowym na wycofywanie się społeczności z powziętych aktywności,
- być uważnym na konflikty i kryzysy pojawiające się w społeczności.

Negatywne skutki konfliktu:

- utrwalanie się zachowań agresywnych,
- dezintegracja struktur społecznych,

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

- chaos,
- osłabienie orientacji na dobro wspólne, wzrost nierówności,
- atrofia więzi społecznych.

Pozytywne skutki konfliktu:

- rozwój umiejętności społecznych (debatowanie, negocjowanie, zawieranie kompromisów itp.),
- ożywienie i aktywizacja biernych wcześniej osób,
- wzrost wzajemnego zrozumienia i tolerancji,
- przetworzenie energii społecznej w konstruktywne działanie.

Jakie cechy są potrzebne w pracy ze społecznością lokalną?

- empatia,
- szacunek do drugiego człowieka niezależnie od jego pochodzenia, statusu, poglądów itp.,
- pozytywne nastawienie do ludzi,
- umiejętność dostrzegania pozytywów, zasobów, nieschematycznych działań i rozwiązań,
- umiejętność poruszania się w relacjach międzyludzkich, często na płaszczyznach konfliktowych,
- poddawanie refleksji zarówno procesu zachodzącego w społeczności jak i własnego działania,
- gotowość na nowe sytuacje,
- umiejętność dostosowania się do różnych rozmówców,
- umiejętność stwarzania przestrzeni do nawiązywania relacji pomiędzy mieszkańcami a osobami z zewnątrz (np. przedstawicielami instytucji),
- umiejętność prowadzenia procesu edukacji społeczności w trakcie wspólnego działania.

Różne rozumienia animacji

Animacja społeczno-kulturalna jest metodą aktywizacji społecznej różnych środowisk. Ma na celu integrację wewnętrzną społeczności. Inicjuje ją animator bądź grupa animatorów, na zlecenie władz, stowarzyszeń społecznych lub wyznaniowych. (Wikipedia)

W OSŁ animacja jest rozumiana jako działanie ożywiające społeczność lokalną i aktywizujące mieszkańców – jest najbardziej podstawowym rodzajem pracy środowiskowej. Jako taka animacja często przygotowuje grunt pod budowanie sieci i planowanie społeczne. (za Organizowanie społeczności lokalnej - metodyka pracy środowiskowej. Poradnik II)

Różnice w podejściu do działań animacyjnych

Animacja społeczno-kulturalna

- działanie odgórne, zaplanowane bez udziału mieszkańców,
Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

- przeprowadzone z udziałem mieszkańców w roli konsumentów, biernych odbiorców,
- ciężar przeprowadzenia akcji jest tylko i wyłącznie po stronie zewnętrznych organizatorów.

Animacja w rozumieniu OSŁ

- działania są planowane oddolnie,
- przeprowadzone z udziałem mieszkańców w roli czynnych uczestników, realizatorów akcji,
- ciężar przeprowadzenia aktywności rozłożony pomiędzy mieszkańców a ewentualne osoby z zewnątrz wspierające działanie (np. wolontariusze, przedstawiciele instytucji).

Na co zwrócić uwagę pracując animacyjnym modelem OSŁ?

- dużo dłuższy czas planowania działań,
- monitorowanie, aby wydarzenie było ogólnodostępne dla członków społeczności,
- unikanie powstawania "kółka wzajemnej adoracji",
- powstrzymywanie się od "wiedzenia lepiej",
- gotowość, że społeczność w każdej chwili może się wycofać,
- „wyposażenie” społeczności w sieć wsparcia (sojuszników).

Współpraca animatora ze społecznością lokalną, instytucjami, osobami i podmiotami ekonomii społecznej

Kto może być sojusznikiem społeczności?

- lokalne instytucje, lokalny biznes, organizacje pozarządowe, osoby funkcyjne, lokalni działacze.

Jak nawiązać współpracę z sojusznikami?

- najważniejsze – mówić językiem korzyści,
- rozeznaczyć lokalny rynek pod kątem potencjalnych zasobów (NGO, instytucje, biznes itp.),
- rozeznaczyć, kto z w/w mógłby stać się sojusznikiem („droga pantoflowa”, zapoznanie się ze statutem organizacji, polityką firmy w działaniach społecznych),
- ustalić, czy sojusznik oczekuje przed spotkaniem informacji na temat działań OSŁ (np. w formie maila),
- przygotować się do spotkania, czyli wiedzieć: dlaczego chcę nawiązać współpracę, na czym miałyby polegać, w czym potrzebuję pomocy, co mogę zaoferować w zamian, dlaczego ten sojusznik mógłby chcieć nawiązać współpracę, jakie będzie miał z tego korzyści?

Zapraszając do współpracy, współdziałania ze społecznością podmioty zewnętrzne i osoby, należy im przedstawić ideę OSŁ i upewnić się, że jest dla nich zrozumiała. W przeciwnym razie

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

istnieje ryzyko uzyskania efektu odwrotnego od zamierzonego, tj. wtórnego uprzedmiotowienia społeczności zamiast przywracania jej sprawstwa i podmiotowości.

Ponadto wiadomym jest, że obydwie strony osiągają korzyść ze współpracy. Jednak należy trzymać rękę na pulsie, aby „sojusznik” nie potraktował społeczności instrumentalnie jako sposobu na osiągnięcie wyłącznie własnych celów.

Rozwój ekonomii społecznej w społeczności lokalnej

Społeczność lokalna może podejmować aktywność jako grupa nieformalna, podjąć współpracę z podmiotem zewnętrznym lub powołać organizację pozarządową. Podmiotami wspierającymi w powoływaniu organizacji pozarządowych są **Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej**. Mieszkańcy mogą powołać stowarzyszenie, fundację lub spółdzielnię socjalną.

Ważne akty prawne: Ustawa o stowarzyszeniach 1989 r., Ustawa o fundacjach 1984 r., Ustawa o pożytku 2003, jednolity tekst 2020 r.

Korzyści dla społeczności lokalnej, instytucji, osób, podmiotów

Korzyści płynące z organizowania społeczności lokalnej:

- wyrównywanie szans osób znajdujących się w trudniejszym położeniu,
- rzadsze wchodzenie w konflikty (wewnątrz społeczności i „na zewnątrz”),
- zmiana postaw i nawyków wśród mieszkańców społeczności,
- zwiększenie zaradności wśród mieszkańców,
- zwiększenie poczucia przynależności i odpowiedzialności za miejsce zamieszkania,
- wypracowanie kultury partycypacji i zwiększenie samodzielności,
- „branie spraw we własne ręce” przez mieszkańców społeczności, nieoczekiwanie na interwencję z zewnątrz,
- budowanie kapitału społecznego i kultury samopomocy,
- nawiązanie sieci współpracy na rzecz społeczności, a w szerszej perspektywie wypracowanie dobrej praktyki,
- zwiększenie zaufania społecznego, odbudowanie więzi społecznych,
- zmniejszenie zaangażowania instytucji w codzienne funkcjonowanie społeczności,
- przełamanie izolacji i osamotnienia we wspólnotach samorządowych,
- impuls do zmian w lokalnej polityce społecznej.

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.